

In de wereld der klanken is de interval 3-5-8 vrij goed, en 5-8-13 zelfs een zeer goed opgevoeld accoord.

Merkwaardig is het, dat de hoek van de Pyramiden in Egypte, die geweldige getuigen van des menschen kunnen en van zijn kunst, varieert tusschen 51 en 52 graden, en dat de grootste pyramide, die van Cheops, een hoek heeft van precies 51 gr. en 50 min. Hadden de oude Egyptenaren zulk een goed oog voor de verhoudingen, of kenden zij de wiskundige wetten van de evenredigheden.

In de wet van de gulden snede schijnt dus inderdaad een scheppingsgedachte gegrepen.

En bij het vaststellen van de verhoudingen schijnt deze wet de „volkomenheid der schoonheid“ te benaderen.

Ditmaal moesten we wel wat heel erg wiskundig zijn. Dat is trouwens zoo het teeken van den tijd. Wijsbegeerte en wiskunde raken elkaar telkens.

Volgend maal komen we tot meer wijsgeerige beschouwingen.

J. WATERINK.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

De vragen beginnen los te komen. De post bezocht me de laatste paar weken zóó royaal, dat ik voorloopig het spook van werkeloosheid nog niet zal zien dreigen. Maar het gevolg zal wel zijn, dat ik sommige van m'n inzenders wat langer op antwoord zal moeten laten wachten dan hun lief is. Wie het overkomt gelieve niet ongeduldig te worden. De vragen, die ik ontvang, beantwoord ik in de orde, waarin ze inkwamen. Niemand denke dus, dat zijn vraag of vragen bij die van anderen achtergesteld worden.

Vraag of vragen — want het gebeurt, dat ik brieven ontvang met een heele reeks kwesties of bezwaren. Nu hindert dat niet, zoolang men zich houdt binnen de grenzen van deze rubriek. Doch sommige inzenders blijken die niet in het oog te houden. Ik ontvang vragen, die liggen op kerkrechtelijk, op maatschappelijk en politiek terrein. Maar men gelieve te bedenken, dat mijn rubriek er eene is voor „geestelijke adviezen“. Men behoort me dus alleen vragen toe te zenden, die van geestelijken aard zijn, d.w.z., zooals ook in de inleiding dezer rubriek uitdrukkelijk werd gezegd, die het christelijk leven gelden, hetzij naar zijn godsdienstige, hetzij naar zijn zedelijke zijde. Nu begrijp ik, dat het voor iemand, die met een of andere vraag loopt, niet altoos gemakkelijk is uit te maken of z'n vraag wel van zuiver godsdienstigen of zedelijken aard is. Het godsdienstig en zedelijk leven zijn onder ons, gereformeerden, gelukkig geen aparte poldertjes; en we moeten er voor waken, dat ze 't nooit worden. De vreeze Gods moet het zuurdeeg zijn, dat heel de deegklomp bij ons doortrekt. En naarmate dat méér het geval is, zullen allerlei kerkelijke, en zelfs allerlei sociale en politieke vragen voor ons een geestelijken kant, in veel gevallen zelfs een geestelijke kern krijgen. Daarmee wil ik dan ook graag rekening houden. Al te scherp zal ik daarom de keur niet aanleggen. Maar dat wil natuurlijk niet zeggen, dat er in 't geheel geen keur is. Vragen, die op zichzelf van zuiver kerkrechtelijken, sozialen of politieken aard zijn en alleen in min- of meer verwijderde aanraking brengen met het godsdienstig en zedelijk leven, moet ik hier onbesproken laten. En ik kan zelfs niet beloven, dat ik die, gelijk sommige inzenders vroegen, bij particulier schrijven beant-

woorden zal. 'k Zou daarmee meer op me nemen dan ik in staat ben te volbrengen.

Laat ons, om teleurstelling te voorkomen, dus afspreken, dat men zijn vragen, eer men ze opzendt, er eerst eens ernstig op aanziet of de beantwoording wel in deze rubriek zou passen.

Ik schrijf dit vooral onder den indruk van een brief van T. te N., die onder de vragen, die hij me toezond er ook opnam over de waardeering van broeders met singuliere gaven naar Art. 8, K. O., over de wenschelijkheid van het aanstellen van onderwijzers ter plaatse als godsdienstonderwijzers en hulppredikers (lees: catechiseermeesters en oefenaars), over den eeredienst der Joden (waarvoor ik hem verwijs naar De Velders, te Helmersstraat 86, Amsterdam) en over het geoorloofde van een bepaalden vorm van het Votum voor den Dienst des Woords. Al deze vragen moet ik, om me binnen m'n grenzen te houden, onbeantwoord laten. Op drie andere wil ik hem graag van antwoord dienen.

De eerste is, of een lid der gemeente, dat óók Zondagsschool heeft te houden en de Jongelingsvereniging heeft te bezoeken, verplicht is, als de kerkraad de gemeente drie keer per Zondag sameroept, al deze drie samenkomsten bij te wonen.

Ik beken, dat deze vraag me in verzoeking brengt heel wat méér te zeggen dan ze vraagt en waarvoor ik hier ruimte heb. Maar ik weersta de verzoeking en antwoord alleen: wie kans ziet drie kerkdiensten, het houden van Zondagsschool en het bijwonen van de vergadering eener Jongelingsvereniging op één Zondag te plaatsen, zonder er zijn recreatie voor geest en lichaam, zonder er zijn eten en drinken bij in te schieten, zonder het huiselijk leven te verwaarloosen en zonder geesteloos en werktuigelijk in den dienst van God te verkeeren — die doe het, en dien wensch ik van harte geluk. Wie het niet kan, die doe uit het vele goede een keuze, zooals hij in zijn conscientie gevoelt, dat het meest zijn eigen geestelijken opbouw en de eere des Heeren dient.

De tweede vraag is, of het ontvangen en afleggen van bezoeken al of niet in overeenstemming is met de heiliging van 's Heeren dag. Daarop zou ik antwoorden; dat dit geheel afhangt van het aantal en het karakter van zulke bezoeken, en ook van het al of niet gelegenheid hebben daarvoor op andere dagen der week.

Wie door de week voldoende gelegenheid heeft familie, vrienden en kennissen te bezoeken of te ontvangen, doe het liever niet op den dag des Heeren. Eigen stichting en voeding van het huiselijk leven zouden dan allicht schade lijden. Wie die gelegenheid niet heeft, doe het zóó malf en op zulk een wijze, dat het aan het een noch het ander schand. Maar — waar drie kerkdiensten zijn zal men allicht niet door bezoekers overstroomd worden. En wie er twee, zelfs wie éénmaal ter kerk gaat, en dan nog Zondagsschool en Jongelingsvereniging houdt, zal allicht niet veel tijd voor visites overhouden.

Hetzelfde bescheid geef ik in hoofdzaak óók op de vraag over het al of niet-geoorloofde van briefschrijven en wandelen op Zondag. Maar ik beken, dat deze en dergelijke vragen me vreemd en pijnlijk aandoen. Al geef ik toe, dat ze in een bepaalde omgeving en onder bepaalde omstandigheden ernstige vragen kunnen worden — in het algemeen klinken ze me te wettisch, teveel alsof we Joden waren. De Heere gaf ons niet, als eenmaal Israël, een stel voorschriften voor de heiliging van zijn dag; dát wel en dát niet. De heiliging, welke Hij van ons vordert is een geestelijke. Laat ons die zoeken. Dan vinden we in de uiterlijke dingen

en op den derden dag de Deputatenvergadering, waar Dr. Kuyper zijn mandaat als Voorzitter van het Centraal Comité in handen van Deputaten zou stellen, met het oog op de aanvallen, waarmee Dr. Bronsveld en Dr. Buytendijk tegen zijn leiding waren opgekomen.

Tusschen die drie vergaderingen in had op 30 Juni de Bidstond voor de Vrije Universiteit plaats. Gewoonte was, dat daarvoor een kerkgebouw van de Hervormde Gemeente werd afgestaan. Zoo was dan ook de vorige jaren te Leeuwarden, Arnhem en Utrecht geschied. Hier te 's-Gravenhage was nu voor dit doel de Kloosterkerk aangevraagd. Maar omdat te Kootwijk aan den eersten candidaat der Vrije Universiteit toezegging van beroep was gedaan, werd de Kloosterkerk door de Irenischen geweigerd. Nu verkreeg men voor dit doel het kerkgebouw der Waalse Gemeente in het Noordeinde.

Jammer slechts, dat deze kerk veel te klein bleek om de talrijke schare te bevatten, die zich reeds uren voor het aanvangsuur daar had verzameld. Honderden moesten teleurgesteld buiten blijven. Lang vóór den aanvang toch was er in het kerkgebouw zelfs geen staanplaats meer onbezet. In alle hoeken en doorgangen, en tot zelfs bij het orgel had men zich opeengehoopt. Het kostte Dr. Kuyper dan ook moeite om 8 uur den kansel te bereiken. Ongeveer het dubbele van het aantal hoorders, dat men in de Fransche Kerk rekent te kunnen samenbrengen, was aanwezig. En het moet een indrukwekkend schouwspel zijn geweest, zoo veel „verjaagden van eigen erf“ te zien saamstroom-

vanzelf den weg, en ontkomen we aan de ont-heiliging van 's Heeren dag door werkeilichheid en dooden vormendienst.

V.

K. F.

Correspondentie. A. L. B. te A. Mag ik er u opmerkzaam op maken, dat in het door u gecrimineerde artikel de beschuldiging van liederlijkheid niet voorkomt? Die van profanatie en spottacht had ik geen recht, zonder meer als laster af te wijzen en te bestraffen. En ik vraag, dat ook uw ervaring, zoo u bedoelde kringen kent, u dat recht niet geeft. Of ik „de getijdstelling van lid van den Protestantenhoud — ongelooftig“ voor mijn rekening neem? Het doet me leed daarop bevestigend te moeten antwoorden. Doch ik verzoek u te bedenken, dat „ongelooftig“ in dit verband niet bedoelt: zonder alle geloof aan een hogere of geestelijke wereld, maar: zonder geloof in Christelijken zin.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Wereldruïne.

Nog éénmaal willen wij in verband met voorgaande artikelen acht geven op één der perspectieven, die ook voor het maatschappelijk leven ons door de Openbaring van Johannes geopend worden. Ditmaal is het het apokalyptisch visioen der wereldruïne.

Want door al de sociale ellenden heen komt tenslotte die wereldruïne.

De crisis raakt eindelijk het leven in het hart aan.

Iets ervan laat Openb. 18 zien.

Daar is sprake van Babels ondergang.

* * *

Wat Babel hier beteekent, is niet voor allen een op dezelfde wijze te beantwoorden vraag. Sommigen zoeken er in de valsche kerk, en denken zich die dan min of meer naar het model van Rome, gelijk wij dat kennen. Anderen zien in Babel de concentratie van de macht, de cultuur, maar deze dan gehouden in zondige ontwikkeling.

Voor dit laatste standpunt kiezen wij. En wij aanschouwen in Babel de zondige wereld- en cultuur-macht — en niet de valsche kerk — niet alleen, omdat deze opvatting aan „Babel“ hier dezelfde betekenis hecht als wanneer elders in de Schrift Babel geleekeerd wordt, maar ook, wijl deze exegetische meer bevestigd. Want wie den loop der dingen nagaat, wie de verscherping der antithese ziet doorgaan (22¹¹), die kan moeilijk gelooven aan een valsche kerk, welke „de“ koningen en „de“ kooplieden beheerscht (vs. 3), die de wereldmarkt in haar hand heeft, (vs. 11-13), die haar rijkdom behoudt en haar weelde niet verliest tot in de laatste wereldperiode toe (vs. 16), doch in het centrum staat van het wereldverkeer (vs. 17, 19). De Bijbel laat voor zulke ontwikkeling der dingen toch eigenlijk geen plaats in het raam van zijn toekomstvoorspelling.

Reeds de gedachte van een valsche kerk, die tot in verre eeuw breed en groot is georganiseerd en schitterend het wereldverkeer naar zich toetrekt, wordt in den Bijbel tegengesproken. Deze toch geeft, gelijk we zeiden, (22¹¹) de idee van de toespitsing, al meer, van de antithese. En waar de uitersten al meer zich afteekenen en scherp tegenover elkander gaan staan, daar moet wel partij kiezen al, wat in halfslachtigheid of neutraliteit zich zocht te dekken. Kleur bekennen moet straks ieder. Hypocrietten worden tenslotte gedwongen zich te doen kennen, want in den strijd zal het christen-zijn offer vragen, zóó groot, dat van het altaar der liefde, waarop ze gebracht

men binnen de gastvrije deuren der Kerk van de nakomelingen der Hugenoten.

Doch hoe vol ook het gebouw was, en hoe hoog zomerhitte en gaslicht de temperatuur ook deden stijgen, onder ademlooze stilte werd de inleidende Rede aangehoord. De principiële gedachte, aan Daniël 2:43 ontleend, dat, gelijk ijzer met leem zich niet vermengt, alzoo ook wat onder menschen andersoortig is, in casu geloof en ongelooft, niet duurzaam kan hechten, werd door den spreker uitgewerkt met een beroep op Gods Woord, de historie, en de conscientie.

Vooraf verhaalde hij een droeve episode uit de geschiedenis der Haagsche Kerk in het jaar 1617, toen aan de Gereformeerden onder Maurits geweigerd werd om de Kloosterkerk te mogen gebruiken, opdat ze daar bidden zouden. De Gereformeerden, zoo oordeelde men toen, brachten de kerkelijke gemeenschap in gevaar. Dies schold men ze „scheurmakers“, „schismatyecken“, „Rijswyckloopers“, en hun samenkomst noemde men laatlundend, „de scheurkerk“, waarvan Groen van Prinsterer, toen Prins Maurits meê opging, schrijft: „Zoo werd de Scheurkerk Prinsenkerk!“

Tot dusver, M. H., gaat de historische herinnering. En zal ik nu, na deze episode uit 1617, u de episode geven uit diezelfde Haagsche kerkelijke wereld in 1885? Maar immers, dit zou op hetzelfde verhaal nog eens neerkomen. En daarom liever dan u door deze „overtolligheid in het onverkwikkelijke“ te vermoelen, constateer ik kortaf, dat én toen én nu door den Haagschen kerkraad, de gelegenheid om te bidden, voor zooveel aan hem hing, aan

moeten w
zijn diep
van Jezu

En bov
op alle
ontwaakt,
aan een
weelde z
haar radi
hovenkeer
ontwaakt,
de kerk.
verschijns
christelijk
kennen d
valsche
scheiden
„christen
toch weer
naar het t
tijd heeft
van de v
is de bet
valsche k
kapitaalve
gen¹⁾ ove
kwalijk ge
concentre
het allere
Naar G
daar waar

Zoo bli
loofd, dan
gorische
wordt aan
logisch vi
der laatste
voor die
van gecul
als men b
wereldhee
heilige ge
vijandig h
baring, is
bruidstad
(17¹⁾, 1²⁾,
getoekend
naming „
zijds toch
lijke Rom
derzijds w
(17²⁾) en d
siansche
Lam komt

Voor h
schen de
het hoere
als de sch
geeft in l
de hoer,
niet met
winnen. I
komst, zo
maandijd
groeide K
te bouwe
tegelijk de

¹⁾ Zie vs.
²⁾ Voor d
wereldstad
toon volgend

de gere
scheur
lutiege
oog de
werk.
Hier
plaats
die, u
en alzo
mensch
willen.
Nederd
hun
Refu
Refu
Want
en ijze
staat i
noch i
den sh
mogen
weigeri
En aan

Zoo
die on
ook d
lijk V
hier o
gezegd
van h
open v
en geb
en zo
naam
o, Z
veel v

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

CIX.

84. IJzer en Leem. Rede ter inleiding op het gebed voor de eenige Hoogeschool hier te lande, die op Gods Woord gegrond staat; toen gelegenheid voor dit gebed in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage geweigerd was; in de Fransche Kerk aldaar den laatste van Zomermaand uitgesproken. Amsterdam, J. H. Kruyt, 1885.

De dagen van 30 Juni, 1 en 2 Juli 1885 te 's-Gravenhage doorgebracht, zijn bij vele calvinisten in gezegende herinnering gebleven. Op ieder van die dagen toch werden daar samenkomsten gehouden, waarin de belangen van Kerk en Staat besproken, en aan den Heere opgedragen werden.

De lucht zat vol electriciteit. Op den eersten dag kwam de Gereformeerde Predikantenconferentie bijeen, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen. Daar hield Dr. W. Geesink een referaat over de doleerende Kerk van Rotterdam in den aanvang der 17e eeuw; een referaat, ditmaal bijzonder belangrijk, nu de mogelijkheid bestond, dat de Kerk van Rotterdam en vele zusterkerken andermaal in doleantie zouden gaan. Daarna sprak Prof. Rutgers over het gezag van de nooit wettig afgeschafte Dordtsche kerkordening.

Op den volgenden dag werd in hetzelfde gebouw de Jaarvergadering gehouden der Vereniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag,

aan de ont-
verkeiligheid

K. F.

A. Mag ik er
oor u geïnter-
sederlijkheid
spatsticht had
te wijzen en
ervaring, zoo
el geeft. Of ik
stantenbond —
Het doet me
orden. Doch ik
in dit verband
en hoogers of
loof in Chris-
E.

LEVEN.

nd met voor-
ter perspectie-
lijk leven ons
pend worden.
visioen der

heen komt

in het hart

gug.

is niet voor
toorden vraag-
rk, en denken
del van Rome,
in Babel de
ur, maar deze
ng.

in wij. En wij
eld-en cultuur-
niet alleen, om-
r dezelfde be-
in de Schrift
wijl deze exe-
rop der dingen
hese ziet door-
oven aan een
„de“ koop-
wereldmarkt in
ar rijkdom be-
in de laatste
het centrum

19). De Bijbel
ten toch eigen-
toekomstvoor-

the kerk, die
georganiseerd
r zich toetrekt.
en. Deze toch
idee van de
ese. En waar
en en scherp
ar moet wel
heid of neutra-
kennen moet

tenslotte ge-
nt in den strijd
zoo groot, dat
ze gebracht

r Kerk van de

s, en hoe hoog
aur ook deden
de inleidende
gedachte, aan
ijzer met leem
nder menschen
ongeloof, niet
r den spreker
ds Woord, de

episoda uit de
het jaar 1617,
r Maurits ge-
te mogen ge-
iden. De Gere-
n, brachten de
ies schold men
n". „Rijswyck-
nde men laat-
an Groen van
pping, schrijft:
n sen kerk!"

che herinnering.
17, u de episode
elijke wereld in
zelfde verhaal
liever dan u
overkwikkelijke"
if, dat en toen
aad, de gelagen-
n hem hing, aan

moeten worden, wegloopen zal ieder, die niet in zijn diepste wezen gegrepen is door den Geest van Jezus Christus.

En bovendien: wie den loop der dingen ziet op alle plaatsen, waar de antichristelijke geest ontwaakt, die kan niet gemakkelijk meer gelooven aan een valsche kerk, welke over alle wereld-weelde zou beschikken tot op het oogenblik van haar radicale, plotselinge overweldiging en onderstovenkeering toe. De geest, welke tegen Christus ontwaakt, grijpt aanstonds naar de schatten van de kerk. Diefstal en kerkroof zijn de begeleidende verschijnselen van elke oplozing van den antichristelijken geest. En de oplichters in den strijd kennen het christendom zoo weinig, dat ze de valsche kerk van de ware niet kunnen onderscheiden en daarom op alles, wat den naam „christelijk" draagt, toevliegen in een drift, die toch weer niet zoo onbesuisd is, of hij grijpt tegelijk naar het tempelgoud en het altaarzilver. Wie onzen tijd heeft beleefd, ziet reeds daarin een voorproef van de verarming van alle christendom en daarbij is de heur werkelijk niet het allerlaatst aan de valsche kerk. Deze trouwen is de eenige, die aan kapitaalvorming doet. Aan een oecumenisch klagen¹⁾ over de vernietiging der valsche kerk kan men kwalijk gelooven in een tijd, die de wereldkracht concentreert juist tegen de rijke kerk, omdat deze het allereerst in het oog springt.

Naar God zal niet het laatste gegrepen worden daar waar aan het altaar het goud nog zit.

* * *

Zoo blijft ons dus geen andere opvatting geoorloofd, dan die, welke „Babel" ziet als een allegorische naam, waarmee de groote wereldstad wordt aangeduid; de wereldstad, die in dit eschatologisch visioen geschouwd wordt als de groote stad der laatste dagen. De naam Babel wordt als symbool voor die wereldstad van geconcentreerde zonde en van geculmineerde cultuur volkomen begrijpelijk, als men bedenkt, dat Babel het eerste centrum van wereldheerschappij is, dat zich op het plan der heilige geschiedenis afgebeeld heeft, en dat het vijandig heeft gestaan tegenover het volk der openbaring, Israël. Vandaar dan ook, dat tegenover de bruidstad (21^e) geschetst wordt de hoerstad (17^e, 18^e). En de wijze, waarop die hoerstad wordt getoekend, geeft van het symbolisch karakter der benaming „Babylon" een doorslaand bewijs. Eenerzijds toch herinnert de schildering aan het keizerlijke Rome van de dagen van Johannes (17^e), anderzijds wordt de naam van Babel er aan gegeven (17^e) en de schildering overgeboegen naar het messiaansche tijdperk van de laatste dagen, als het Lam komt tot den eindstrijd (17^e).

Voor het overige spreekt de tegenstelling tusschen de stad met de bruids-gestalte en die met het hoeren-versiersel voor zich zelf. Zoo zuiver als de schoonheid is der bruid, die haar leven overgeeft in liefde, zoo onzuiver is de bedoeling van de hoer, die niet met goud, maar met klatergoud, niet met liefde, maar uit zelfzucht het leven wil winnen. Babel — dat is de groote stad der toekomst, zondig, vijandig. In haar zit aan bij den maaltijd der dronken weelde de Antichrist, de volgroeiende Kain. En zij zelf is van wat Kain begon te bouwen de volmaking; zij is paleis en vesting tegelijk der zonde²⁾.

* * *

¹⁾ Zie vs. 9, 11, 19.

²⁾ Voor de eschatologische verdieping van het begrip der wereldstad vergelijke men nog 15^e (hij die 7 slofen wordt Gods loon voleindigd, tot consummatie gebracht) met 16^e (de groote

De groote beteekenis van Babels ondergang, gelijk de hoofdstukken 17 en 18 dien schetsen, ligt dus hierin, dat de vernietiging van deze eschatologische wereldstad niets minder beteekent dan wereldruïne. Haar lot is wereld-lot.

Daarvoor is Babel immers de „groote stad" (16^e, 18^e, 19^e, 21^e).

En het is wel zeer treffend, dat haast alle trekken, die de groote economen en sociologen van onzen tijd in het beeld der wereldstad aangebracht hebben, zoo vaak zij dat leven der wereldstad in schets brachten en in zijn beteekenis voor het leven der menschheid schilderden, ook te vinden zijn in het ontwerp van Babel, gelijk Johannes het hier geeft.

De groote stad, de wereldstad, wat is dat eigenlijk?

En men antwoordt u: de groote wereldstad, daarin emancipeert zich de menschelijke geest; zij wordt het middelpunt, waarin zich eindelijk de gang der wereldgeschiedenis volkomen concentreert. Zij komt op uit het moederland, dat haar omgeeft; maar straks noemt zij het moederland het platteland, en beheerscht het geheel; het moederland heet dan: de „provincie", het win-gewest. Deze steenkoloz, die wereldstad, staat aan het eindpunt van den levensloop van elke groote cultuur. De cultuurmensch wordt door zijn eigen scheping, de wereldstad, straks overmeesterd; hij bezit, hij beheerscht haar niet meer, maar zij maakt hem tot haar bezit, tot haar werktuig, haar slachtoffer straks³⁾.

En ook op het terrein van het sociale leven, zoo gaat men dan verder, neemt de groote stad almeer de leiding, en ze doet dat zoo vast en doelbewust, dat niemand straks haar de teugels meer ontvingen kan. Alle hogere vormen van maatschappelijk leven worden door de groote stad beheerscht. En deze verhouding tusschen stad en maatschappij teekent zich ten leste ook in de grootste afmetingen af: het sociale lot der wereld is ten slotte een kwestie van de wereldstad. Werd op de geldmarkt van Babylon, Thebe, Rome, Byzantium, Bagdad, Londen, New-York, Berlijn, Parijs niet voor een zeer groot deel beslist over het maatschappelijk leven?⁴⁾

Maar de heerschappij der groote stad moge voor haar omgeving drukkend zijn, ze komt haar zelf niet minder duur te staan. Haar groei gaat ten koste van natuurlijkheid en eenvoudigheid: het leven wordt almeer gekunsteld en al meer samengesteld, naarmate de groote stad wast⁵⁾. Ze brengt het verlangen naar de weelde over naar het land, nadat ze eerst zelf zich erdoor heeft laten aftoben⁶⁾, omdat de luxe er als iets vanzelfsprekends gevoeld wordt en met dit al toch moeilijk te bereiken blijft⁷⁾. Zoo wordt de groote stad de groote ramp, het onvermijdelijke kwaad.

* * *

stad in 3 deelen verscheurd. Babel, het groote, vernederd) en met de ongetwijfeld eschatologisch bedoelde aanduiding van de vliechtende eilanden uit 18^e. Vgl. Zahn, Die Offenb. d. J. (Komm.), 1e Hefte, 1924, 47, 48; Greidanus, Op. v. Joh., 441/2; ook 435; zie ook 1 Petr. 5¹².

³⁾ „Ihr Bild, wie es sich mit seiner grossartigen Schönheit in die Lichte des menschlichen Auges zeichnet, enthält die ganz erhabene Todesymbolik des entgültigen „Gewordenen". Oswald Spengler, Der Untergang des Abendlandes, Zweiter Band, Weltgeschichtliche Perspektiven, München, Beck, 1922, S. 117, vgl. 110. Spengler wijst op Babel, Thebe, Rome, Alexandrie, Carthago, Byzantium, Udjein, Kanadji, Patliputra, Bagdad, Granada, Uxmal, Tezucuo, Londen, Paris, New-York.

⁴⁾ O. Spengler, a. w. 607, 608.

⁵⁾ O. Spengler, a. w. 598.

⁶⁾ Werner Sombart, Luxe, vgl. Der Moderne Kapitalismus, München u. Leipzig, Duncker & Humblot, 1921, I, 736, v. II, 635.

⁷⁾ O. Spengler, a. w. 598.

roepen en het kermen voor den Heere verstaan, in hun ziele met ons mogen smeecken. Zij het een aanloopen van den Heere als een waterstroom. De zake, die het geldt, grijpt zoo ontzaglijk diep in, en wie, wie zijn wij, dat we haar redden zouden! Neen, Broeders en Zusters, niet van ons en van niemand onzer, maar alleen van den Heere Schlooth kan de verbreking dezer valsche vermenging komen. Niet onze zwakke hand, maar alleen zijn „arm die met macht bekleed is", rukt eens in de ure, van Hem daartoe verordend, het ijzer weer los van het leem.

o, Laat ons dan toch niet hooge roemen, maar uit de diepe roering der ziele voor onze School bidden. Want waarlijk, Mannenbroeders, ze is nog in een hangen strijd gewikkeld. Elk oogenblik zou ze nog bezwijken kunnen. Men legt het nog toe op haar dood.

Gebeden, gesmeekt, aangeroepen dan den God van ons vertrouwen; maar eer ik u in die smeeking voorza, roept zelve in uw lied naar den Hooge, en heft aan uit Psalm 74 de verzen 18 tot 22.

Daarop ging Dr. Kuyper de vergadering voor in gebed; waarna men hem zingende des Heeren zegen uit Psalm 134 toebad. Toen zeggende hij de verzamelde menigte, en langzaam, in eerbiedig zwijgen, ontruimde zij om over half elf het kerkgebouw, dat dien avond in den vollen zin des woords „een huis des gebeds" was geweest.

Onbeschrijfelijk aangrijpend was de indruk, van de uren, hier doorgebracht. Dr. Kuyper had met het hem geschonken meesterschap over de taal, uting weten te geven aan wat er in het gemoed zijner hoorders leefde.

De schrijver der Haagsche Ontrekken

Het hier gegeven beeld der groote stad is verre van verlokend. Doch wat zal dan wel niet de werkelijkheid zijn, als de groote stad zelf nog weer opgevoerd wordt tot wereldstad, niet naast andere, maar als de groote overwinning op alle andere, als stad van de groote, centrale, wereldeenheid gedacht?

De mogelijkheden, die zich hier in verre schietmer opdoen, zijn niet te ontleden. Maar wat wel trefte, het is dit: dat haast alles, wat van de groote wereldstad gezegd wordt, in het apokalyptisch beeld van Babel te herkennen valt⁸⁾. Babel, dat wil zeggen: verblindende weelde en verfijnde cultuurzin (17^e, 18^e, 19^e, 21^e, 22^e), en zelfverheffing, het steevast kenmerk van ondergaande beschaving (18^e), en wereldverkeer (18^e v.), en wereldheerschappij (17^e, 18^e, 19^e, 21^e), en overwicht op de wereldmarkt (18^e—21^e, 22^e) en vooral: vijandschap tegen den dienst van God en van Christus (17^e, 18^e, 19^e, 21^e, 22^e).

Zoo⁹⁾ zijn in Babel opgetast al de schatten, die de wereld zich koos en al de gaven van cultuur, die buiten de sfeer der waarachtige religie gewonnen en gehouden zijn. En wijl cultuur zonder God den dood in zich draagt, daarom hing over Babel reeds de broeiing van Gods toorn, de werking van ont-binding, die tenslotte zich naar boven wringt in Babels ondergang.

Als nu de wereldschatten verwoest worden, dan is er niet één, die de ellende van dien jammer beter verstaat, dan juist de man, die ook bij den roef van tempelschatten heeft geweest. De grootste deernis over den val der wereld is in het hart van Gods profeten. En die tot Ezechiël zegt: menschenkind, hef een klaaglied op over Tyrus (Ez. 27) en over den vorst van Tyrus (Ez. 28), hef een klaaglied op over Tyrus' ondergang, die zegt ook heden tot Johannes, dat de smart groot is, als Babel in puin gelegd wordt. En gelijk Ezechiël den ondergang van Tyrus in verband brengt met de weenende koningin (26^e v.), de weenende handelaren of kooplieden (27^e v.), en de weenende zeelieden, de helden van het wereldverkeer (27^e, 28^e), zoo brengt ook Johannes de koningen, de kooplieden, de zeelieden samen om den grooten klaagzang te zingen over Babels verderf (18^e, 19^e, 21^e).

En de klaagzang is gepast: hij is de oecumenische belijdenis van wereld-onmacht bij wereld-ruïne.

Wereld-ruïne!

Want de ineenstorting is volkomen. De economische ontreddeering is universeel. Hoor slechts. Vernietigd is, wat het delfstoffenrijk opleverde: goud, zilver, kostelijk gesteente, paarden, koper, ijzer, marmarsteen. Verdwenen is, wat van het plantenrijk op de markt aangevoerd werd: fijn lijnwaad (linnen), purper, zijde, scharlaken, kaneel, reukwerk, welriekende zalf, wierook, wijn, vaten van het kostelijkste hout, olie, (hars), meelbloem, tarwe. Afgenomen is, wat de dierenwereld aanbracht: ivoren vaten, vaten van elpenbeen, lastbeesten, schapen en paarden. Verdwenen van het tooneel is zelfs wat uit de menschenwereld tot den opbouw van het verfijnde weeldeleven werd gebruikt: de koetswagens, de staatskoetsen, rijden niet meer en de „lichamen en zielen der menschen", de slaven, gelijk ze in Johannes' dagen nog gekend werden, staan niet meer ter beschikking van den grootvorst der weeldestad (vs. 11—13).

En bij de ruïne van heel de wereld komt haar machteloosheid te scherper naar voren. De koningen, die met Babels hulp hun leven hebben

⁸⁾ Zie ook Dr. A. Kuyper, De Gemeene Gratie, deel I, LXXI, Kampen, J. H. Kok.

⁹⁾ Zie ook nog 14^e.

(Damas) zelf blijkbaar weinig ingenomen met den persoon en den arbeid van Dr. Kuyper, schreef:

En toch ontwaarde ik, dat de indruk op de saamgevloede menigte overweldigend was. De toehoorders, staande of gezeten, op elkander gedrongen en gedruwd, en gestuwd, en zachtkenz deindend als een zeevlak, hingen aan des predikers lippen. Meer dan éénmaal ging eene rilling door de schare... Sonus, na eene stilte als des doods, kon ik een zweogen van horsten vernemen, een zwelend gegons, een gerommel dat den storm voorafging... En eindelijk, daar brak dan de storm los, in het psalm- en oorlogslied, door geheel de gemeente aangeheven: —

Geef 't wild gediert, dat niets in 't woën ontzielt,
De ziele van uw tortelduif niet over;
Laat, groote God, om een gehaten roover,
Uw kwijnend volk niet eeuwig in 't verdriet!

Een oogenblik haalden de zangers diep adem, en somber ruischte het weer door de kerk:

Het land is vol van duist're moordspelonken,
Van waar 't geweld ons griet met wond op wond.

Maar, als schetterden plotseling de krijgsklaroenen en als klonken de schelle cymbalen, daar hief de schare met nieuwe, volle kracht aan:

Rijs op, o God! rij's op, toon uw gezag;
Betwist uw zaak, wees onze pleitbeslechter;
't Is meer dan tijd, gedenk, o hoogste Rechter!
Wat smaad de dwaas U aandoet dag op dag.

Ook wijlen Professor Dr. J. Wolfjer heeft ons meermalen verteld, dat hij Dr. Kuyper nooit zoo bezielend heeft hooren spreken als op dien avond van den bidstond in de Fransche Kerk.

verrijkt en verrijkt, staan van verre... ze kunnen niet helpen (vs. 10). De kooplieden, die van Babel rijk werden, staan van verre... ze kunnen niet helpen (vs. 15). De stuurlieden, die Babel met hun wereldverkeer hebben gediend, staan van verre... ze kunnen niet helpen (vs. 17). Weenen... maar van verre blijven staan. Is er groot armoedigheid?

Ja, weenen en — van verre staan, dat is vooral in den Bijbel de uitdrukking van de grootste hulpeloosheid. Want hij denkt hier aan een tegenstelling. Er is immers een Ander, die gewend heeft — ook over een stad. Dat was Christus Jezus. Doch Hij weent niet over de stad... uit de verte. „Als Hij nabij de stad kwam, weende Hij over haar". En dat weenen nabij de stad, wordt straks een weenen in de stad. Zijn tranen pleegt hij niet als machteloze ver van de stad der ellenden af, doch weenend gaat hij in de stad; op haar via dolorosa vallen de tranen, die zijn oogen schreien. Maar zijn bloed valt daarnevens. En weenend over de stad in de stad heeft hij door tranen en door bloed aan die stad behoudenis geboden.

Hier is dan ook de tegenstelling volkomen. Hier staat het weenen van de koningen der aarde, wier koninkrijk komt met uiterlijk gelaat, en wier tranen onvruchtbaar zijn, tegenover het weenen van den Koning in het rijk der hemelen, die als hij weent, ook zaait, bouwt, redt, doet.

Zoo zal wereldruïne de bloedige illustratie zijn van de waarachtigheid van de zuivere theologie, die sprak naar Gods Woord; het Woord, dat Jezus weenen en bloeden in het middelpunt plaatst van zijn gedachten.

Zoo ook wordt Babels ineenstorting de goddelijke bewijsvoering voor Golgotha. De machteloze smart, de vruchteloze tranen, die bij Babels ontbloote fundament geschiedt, het is alles theodicee; want waarom heeft Babel vergeefs God laten roepen, dat Golgotha de wereld overwint door de droefenis en dat Gods groote bouwoffer gebracht is, daar, waar het fundament van de stad Gods gelegd is onder het geween van den Zoon des menschen?

* * *

Wereld-ruïne...

Hoe die dingen zijn zullen en wanneer, de bijbel zegt er niets van. Niemand kan hieromtrent iets profeteren; want de bijbel snijdt ook nu weer alle berekeningen af, als hij zegt, dat Babels ondergang niet een langzaam zich aftekenend proces is, doch een plotselinge ineenstorting, geheel onverwacht: een verwoesting, die „in één ure" (18e, 19e, 20e, 21e, 22e) over zijn schoonheid komt. Wij weten niet, wanneer.

En wij weten evenmin, waar Babel zal blinken en verzinken. De Babylonische wereldstad, — de een verwacht ze in het Westen, de ander ziet naar het revolutionaire Oosten, dat de halve maan uit de moskee, het kruis uit de kerken zal wegvagen, in Parijs de lichten dooven en Londen verzwellen zal. Die zoo droomt, hij „ziet Chinezenoogen loeren door de vensters van den Oeral. Indië wascht zijn kleederen voor het feest, dat op de komst is. Uit de steppen stijgt de rook op: het zijn de offers aan den nieuwen God" (19^e).

Maar voorzichtigheid leert zwijgen. Het eenige, wat uit den wir-war der tijden en de aanduiding der profetie ons talens weer vasthoudt, zijn twee dingen.

* * *

Het eerste van die twee is de natuurlijkheid van het verloop der geschiedenis, zelfs in dit proces der wereldruïne. Want het verderf zal niet mechanisch van boven op Babel neerploffen, doch het leven, dat van beneden is, zal tenslotte tegen zichzelf verdeeld zijn. Immers, de op haar eind loopende wereldmacht (17^e), zal gedurende korten tijd (18^e), hoewel in het kritieke, laatste stadium der wereldgeschiedenis (17^e), zich concentreeren (17^e) onder de vrijwillig aanvaarde leiding van de antichristelijke macht (17^e), om den strijd te openen tegen de Babylonische wereldstad (17^e). Met andere woorden, enerzijds is Babels ondergang straf, vergelding, en daarom een acte van boven (18^e, 19^e, 20^e), anderzijds is zij evenzeer een acte van beneden; niet mechanisch wordt het gericht opgelegd, maar organisch voltrekt het zich in en door den natuurlijke loop der dingen heen. De kracht der ontbinding zit bij de zondige wereld van binnen: deze is een huis, dat tegen zichzelf verdeeld is; en als de groote Dictator der Zonde, de Antichrist, verschijnt, dan zullen voor zijn monarchie moeten wijken allen, die den boven-toon hebben willen voeren. En dat zal nu Babels ondergang zijn, gezien van beneden. Niet maar tegen het Lam, maar ook tegen concurrerende machten, al staan ze op denzelfden bodem van zonde en menschevergoding, zal de Antichristelijke menscheid zich organiseren (17^e, 18^e, 19^e). Zoo zal die onderlinge oorlog de wereldruïne het meest „natuurlijke" ding doen zijn; al worden van boven fielen, toorn-schalen, met hun vreeselijken inhoud

van plagen en rampen boven de aarde omgekeerd en uitgestort (een voorstelling, die de gerichtsacte van boven naar beneden doet gaan, zie 15^e, 16^e, 17^e) toch wordt de verderving van Babel door de machten van beneden voltrokken; ook hier voltrekt zich dit geheim van alle wereldgeschiedenis: dat door het doen en laten der op zichzelf verantwoordelijke menscheid heen het besluit van God zich volvoert (17^e). Het vreeselijke van het gericht is zijn natuurlijkheid; Gods ontbindings-oordeel vervult zich slechts in menscheijke zelf-ontbinding. Geen „put" wordt door God geopend, of het graf is door wie er in neertuimelt zelf gegraven. De rook van Babels brand kringt op naar boven; de hemel ziet hem als uitwerking van de uitgestorte toorn-schaal; maar de brand is van beneden aangestoken (19^e, 18^e, 17^e).

God is geen tyran: Hij geeft ieder, wat hij wil. Hij legt niemand eenigen last op, dan alleen den last der eigen keuze. Hij doodt alleen wat dood is. Hij ruïneert slechts het huis, dat tegen zichzelf verdeeld was en niet meer kon bestaan. Oordeel, ook in het sociale leven, is alleen bevestiging van staat. Het trekt slechts consequenties en voert zoo tot volkomenheid der ontbinding, die eerst nog werd tegengehouden door de genade van dien God, op wien Babel vloekte.

* * *

En het tweede, dat naast de natuurlijkheid in het verloop der eeuwen opvalt, is de heilige ironie der geschiedenis. Eerst ziet zij uit naar den Oppermensch, die op de schouders van de massa staan, en straks op haar graf zijn wil tot leven vieren zal. De droom van Nietzsche neemt het hart der wereld. Daarna worden de feiten te machtig; inplaats van de schoonheid van het goddelijke, het oppermenschelijke, komt over de wereld de dreiging van het beestmenscheijke, dat is: het ondermenscheijke. En de mensche, die den Oppermensch niet baren kan, roept dan den medemensche op, om dien Onder-mensch te vernietigen, want de normale houding van dien onder-mensch is, instinctmatig en natuurlijk, die van opstand tegen de beschaving (19^e). En tegen den tijd, waarop de wereld den tempel der menschevergoding had willen oprichten voor den Oppermensch, staat zij, verbleekend bij het weerlicht der revolutie, waggelend op en roept op tot den strijd tegen den chaos (20^e) — en ze had willen zingen van den kosmos...

Maar groot en evenwichtig is de profetie der Apokalyps: het systeem is daar immers ook in? Zij leert de komst van den Oppermensch, maar hij zal niet de kroon der beschaving zijn, doch haar bastaardzoon. De bijbel ziet den schijntriumf in Babel van het oppermenschelijke op het ondermenscheijke: blinkende anti-goddelijke cultuur, lichtende anti-christelijke wonderen! Maar deze schijnende wonderen zijn niet anders dan wonderen van schijn, wonderen en tekenen zijn ze van de leugen, in de laatste dagen. En daarom zal God over Babels ruïne donderen, dat de Oppermensch der zonde niet den onder-mensch had te verwijten, dat deze opstand pleegde tegen de beschaving, omdat God en tegen den Babylonischen Oppermensch, den Antichrist, en tegen den geblaketen onder-mensch, die den wijn hem schenkt, deze groote aanklacht heeft, dat zij beiden de beschaving hebben vermoord door de weigering der bekeering.

De groote stad Babylon... daar is het boven-menschelijke.

Zij is geworden een woonstede der duivelen, een bewaarplaats van alle onreine geesten en een bewaarplaats van alle onrein en hatelijk gevogelte... daar is het ondermenscheijke (18^e).

Want God bouwt paleizen uit hutten, omdat Hij ze beide laat opgaan in den tempel. Maar de duivel ruïneert: zonde is ruïne, wereldruïne.

Babels kinderen zijn de endemonisten der laatste dagen.

Welnu: de endemonist zoekt den lust.

Maar hij vindt... tranen (19^e).

Tranen....

K. S.

¹⁷ Lothrop Stoddard, a. w., 24.

¹⁸ Stoddard, a. w., 128 v., 139 v.

¹⁹ Max Scheler, Moralia (Schriften zur Soziologie und Weltanschauungslehre), Leipzig, Der Neue Geist, 1923, S. 102.

LITERATUUR EN KUNST.

Tentoonstelling van portretten — Stedelijk Museum.

Belangrijk is deze tentoonstelling door het overzichtelijke van de verschillende richtingen in de schilderkunst van de laatste 50 jaren, ook al is zij in dat opzicht niet volledig. Verder schijnt het aantrekkelijk, kennis te maken met de contereitsels van de schilders zelf, wier producten wij gewoon zijn te aanschouwen. Zij geven dikwijls een verduidelijking van den geest, dien zij legden in hun werk.

Allereerst is vertegenwoordigd de tijd van de romantiek met breeden zwier en Arkadisch sentiment; dan het min of meer burgerlijk gestyleerd klassicisme.

De realistische periode geeft een schoon geschilderd portret van Courbet; dan volgt het stemmingsimpressionisme van Josef Israëls met ver-

schillende belangrijke stukken en de breede kring der Hagenaars; verwant hiernede is de Amsterdamsche school van Breitner met dieper kleurengamma.

Ten slotte volgen de modernen, als men wil de expressionisten, de meer verinnerlijkten.

Mankes, schuchter, schier angstig, maar toch klaar; Toorop, echter niet in zijn eigen lijnen pieuzen stijl. Van Gogh, dwingend boeiend in het zelfportret van zijn laatste tijd; de zelfvertering, maar bedwongen in logische bezinning als het Heracleitisch vuur niet zonder rhythmische logiek. De verven laaien in strepende vlammen op; hoe schoon in de belijning echter is de partij geschilderd, waar de duim het palet vasthoudt.

Bij Van Gogh sluit zich aan Piet van Wijnngaerd, in zuivere sterke kleuren, die fonkelen als de schoongemaakte Frans Halsen.

Eindelijk Jan Sluijters met het breede palet in de hand, waarvan de kleuren zich schijnen uit te storten over zijn doek. Het geheel is tegelijk satyriek en Bacchantisch. De bloemen, als accompagnement van deze stemming, zijn misschien het mooist en het gevoeligst geschilderd. De geheele opvatting kon geestelijk dieper en sterker zijn om verantwoord te wezen.

Voor wie belangstelt in onze schilderkunst, is deze tentoonstelling ten zeerste waard, bezocht te worden.

Alice Nahon.

Een gift, die ik dezer dagen in vriendelijken dank ontving voor Alice Nahon (door bemiddeling van den heer G. 't H. te M., f12, waarvan f5 uit de nalatenschap van den letterk. kring „Nic. Beets" en f7 bijeenverzameld onder vrienden en kennissen), brengt mij in herinnering, dat ik nog altijd eenige nadere mededeeling omtrent de jonge Vlaamsche dichteres schuldig ben.

Ten einde m'n belofte in te lossen kan ik niet beter doen, dan enkele fragmenten hier over te nemen uit brieven, die ik van haar ontving.

Omtrent haar leven schrijft ze het volgende:

„Ik genoot lager onderwijs op eene dorps-school, dicht bij Antwerpen. Daarna bezocht ik twee jaar een landbouw-huishoudschool. Toen ik die school verliet, was ik bijna 17 jaar. Ik werd toen verpleegster in 't publieke ziekenhuis te Antwerpen. Ik kende noch goed Fransch, noch goed Vlaamsch, zooals dat gewoonlijk 't geval is in de Fransch-Belgische opvoeding. Twee jaren en half bleef ik verpleegster, toen werd ik ziek; de dienst was te zwaar voor mij. Ik werd door de stad Antwerpen in een Sanatorium geplaatst, waar ik het allosbehalve goed had. Zes jaar verbleef ik aldaar, zonder vooruitgang in mijn gezondheidstoestand te bemerken. Ik had een eenvoudigen dorpsdokter, die tweemaal per week het Sanatorium bezocht. Hij behandelde mij als een tuberculose-patiënte en beweerde ook al dien langen tijd, dat ik die ziekte had. Ik dacht immer, dat ik gauw sterven zou, en de zusters, die mij verzorgden, dachten zulks ook. beïnvloed door den dokter. Daarom was mij alle initiatief tot leeren en me ontwikkelen ontnomen; ik las niet, schreef alleen de enkele gedichtjes, die u kent, en verloorde verder mijn tijd in wanhopige gepeinzen.

Op zekeren dag echter sprak men mij van een Zwitsersche dokter, die de taring genezen kon en ik wilde naar hem toe. Maar ik had financieel de middelen niet. Door hulp van eenige vrienden van mijn verzen, want ik zelf kende geene menschen buiten het Sanatorium, mocht ik naar Lucerne vertrekken. Daar gekomen, bestadigde de dokter, dat ik geene tuberculose had! Stel u mijne verbazing voor, na zes jaar gasthuisleven. Ik moest naar 't Zuiden vertrekken en deed zulks, maar na eenige maanden verblijf in Frankrijk voelde ik me wel beter, maar wist toch ook, dat mijne ziekte daar niet genezen zou. (De Zwitsersche dokter had bij mij bronchite chronique geconstateerd). Een Hollandsche geneesheer wou me toen in zijne behandeling nemen en ik vertrok vol moed naar Holland. Na onderzoek stelde hij ook vast: geene tuberculose, alleen eene zeer ver gevorderde, ingewortelde bronchitis, die over heel het gestel haren invloed deed gelden. Ik moest baden nemen en vertrok naar eene kleine badplaats, Mondorf in Luxemburg.

Dat ook hielp niet. Ik had daarna nog twee dokters, die me een onmenscheijke levenswijze voorschreven en me op voorhand reeds deden begrijpen, dat ze van hun eigen handeling niet zeker waren. Toen schreef mij een vriendinnetje vanuit België (Maaseyk), dat ik bij haar mocht komen wonen aan voordeliger voorwaarden dan in andere pensions en daar mijn steungeld geschonken was, nam ik zulks aan. Het was daar een hotel en café, met zeer oppervlakkige menschen en ik voelde mij daar alle dagen armer worden inplaats van m'n ziele- en goesteleven te kunnen verheffen; wat ik zoo broodnoodig had. Daarom ben ik weer vertrokken, naar Ronheide, waar ik ernstig onderzocht ben met X-stralen. „De dok-

¹⁹ Aldus de dichter Peter Orzeska, aangehaald in Lothrop Stoddard, In Opstand tegen de Beschaving. De Bedreiging van den Onder-Mensch. Geantworpt door de bewerking van Dr. C. Easton. Den Haag, H. P. Loepold, 1924, bl. 192.

²⁰ Men moet in 1718 niet vertalen: in één ure, maar: gedurende één ure: slechts voor korten tijd.

ter bev
schreev
geheel
maar d
nuttelo
zeer ee
is het

In een v
droeve lusc

De dok
maar za
die beh
naar B
ziek d
hoed
lewee
ingrijp
Ik bl
tussche
zulks v
stand

Zoo vert
eenvoudig
bevoeding
klacht. Vo
H. C. Canne
in „Morks

men een vr
die in de b
beter doet
Niet onne
jaar Alice
als ze schrij

„eenige
lees ik
die in
stellen.
verre v

Meer dan
maar, als
heeft, hoop
We konn
staande te

UIT 1

Amerik
lang van M
zijn acht-en
oplage van
korten tijd
gelijk aan di
in het belan
rika. Deze
zorgd. Zij l
„De Wachte
steeds goed
van de Chri
eenigde Sta
vier bladen
verre te ve
en weekbla
voor onze d
aard, om h
laatste num
Leader" las
even wil wi
voor onder l
taal, waar
ik de vorig
en van de
dat onze es
taal vroeger
het Amerika
het mij wens
Hoogleraar
geschreven
overgezet,
heel het Am
de Engelsch
voorrecht ac
haus over
„Gods Woo
Engelsch, li
vertaald. In
zouden zij i
verwanten,

In „The
gegeven v
Hospers l
geopend an
het histo
haal van
gedocument
karakter, ha
haal uit G
Amerika va
evolutie aan
niet daarbij
In de be
wij ook gr
rea, te gev
Hepp.